

מרין, משה (1906-1943)

(Moshe Merin). ראש היודנרט המרכזי בשלזיה העלית המזרחית. לפני המלחמה עסק מ' במסחר והיה עסקן בהתאחדות הציונית בסוסנוביץ. רוב העדויות מאותה עת מתארות אותו כהפכפך, קל דעת, ויושב קבוע בבתי-קפה. למרות זאת נהיה בינואר 1939 לחבר ועד הקהילה בסוסנוביץ.

עם כיבוש סוסנוביץ ב-4 בספטמבר 1939, בעת התעללות המונית ביהודים, מינו הגרמנים את מ' לראש הקהילה המקומית. קצין גרמני דרש כי ראש הקהילה יתייצב בפניו, והאיש, לייזרוביץ, לא הזדהה. במקומו התייצב מ' בפני הקצין כנציג הקהילה.

אחרי סיפוח איזור זגלמביה (Zaglebie) לרייך כחלק משלזיה העלית המזרחית, הוחל בהקמת יודנרט מרכזי באיזור. בינואר 1940, הוקם 'מרכז מועצות הזקנים של מזרח שלזיה העלית המזרחית' (Zentrale der Jüdischen Ältestenraie in Ostoberschlesien), ומ' הועמד בראשו. בשנים 1940-1943 חלש הגוף ההוא על כ-45 קהילות, ובהן כ-100,000 יהודים.

מינואר 1940 עד לתחילת הגירושים באיזור במאי 1942 היה מ' מנהיג סמכותי, איש ארגון נמרץ, הנהנה מאימון רב מצד הממונים הנאציים. מ' נהג למנות ראשי קהילות יהודיות ולפטרם לפי ראות עיניו. זאת עשה בבנדין (שלוש פעמים), בחשאנוב (Chrzanow), באושווינצים

(Oswiecim) ועוד. הוא אף נהג לשלוח מפקחים מטעם היודנרט המרכזי, כדי שיכוונו את פעילות ראשי הקהילות הכפופות לו ויפקחו עליהן. באמצעות מחלקת העבודה והמשטרה היהודית, אכף מ' בחוזק יד את דרישות הגרמנים לגיוס פועלים יהודים לעבודות כפייה.

היודנרט שבראשו עמד מ' העסיק בשיאו כ-1,200 פקידיים. במרס 1941 פעלו בו מחלקות למשפטים, לעזרה סוציאלית, לבריאות, להספקה, לחינוך, לכספים, למינהל, לעבודה ולסטטיסטיקה וכן ארכיון. בין פברואר לאפריל 1940 פעלה מחלקת הגירה. היודנרטים הפעילו גם משטרה יהודית, ובשיאה היו בה כ-500 שוטרים. פעילות עניפה במיוחד היתה במחלקת העזרה הסוציאלית, אשר הפעילה 28 מטבחי ציבור וטיפלה בכ-150 יתומים יהודים, ובחמישה בתי-זקנים. הגרמנים התירו למ' לערוך נסיעות רבות, והוא הגיע לברלין, לפראג, לסלובקיה ולורשה. מ' נהג להציג את קשריו הטובים עם הנאצים כסיבה להצלחותיו. בתחילת המלחמה פעל להחזרת 300 מיהודי צ'כוסלובקיה המגורשים ששהו בסוסנוביץ וכן להחזרת המגורשים לניסקו במסגרת התוכנית להקמת רזרוט לובלין, דבר שזקף לזכותו. לתדמיתו תרמה גם העובדה כי בזגלמביה ובשלזיה העלית המזרחית לא רוכזו היהודים בגטאות ומרביתם שולבו בעבודה למען משק המלחמה הגרמני, והרעב שם לא היה קשה, יחסית.

בסתיו 1940, עם תחילת הגיוס למחנות העבודה הגרמניים, קרא מ' לצעירי האיזור לצאת מרצונם למחנות, כדי להקים שם 'קיבוצים' בחסד הגרמנים. תחילה לא היתה ברחוב היהודים אפוזיציה לשלטונו של מ' (פרט לכמה ראשי קהילות שסופחו לאיזור). התייחסו אליו בתערובת של יראה, הערכה וליגלוג. לעיתים כינוהו 'מלך היהודים'. המנהיגות הוותיקה של סוסנוביץ ובנדין עזבה או פרשה, ובחלקה הצטרפה ליוזנרטים בתפקידים משניים, לא במעט בגלל רצונו העז של מ' לזכות בלגיטימציה בציבור היהודי. לעומת זאת פעלה לצידו של מ' קבוצה של פקידים בכירים ביוזנרט, מרביתם צעירים יחסית (בני 35-45), שבדומה למ' היו חברי מפלגות ציוניות. (הבולטים שביניהם: פאני צ'רנה, ובק, סמיטנה, חיים מולצ'דסקי וחיים מרין).

עם תחילת ההשמדה במזרח שלזיה העילית במאי 1942 נקט מ' במדיניות של הקרבת חלק מהקהילה תמורת הצלת חלקה האחר. לעמדתו קיבל תימוכין מרבני בנדין וסוסנוביץ, וכן ממרבית הפעילים המרכזיים ביוזנרט. מ' הצדיק את עמדתו זו גם לאחר גירוש כשליש מיהודי האיזור לאושוויץ עד אוגוסט 1942. עמדתו הושפעה מכך שלהשמדה באיזור היה אז צביון סלקטיווי. למוות נשלחו בעיקר היהודים הבלתי כשירים לעבודה, ואחרים נשלחו בחלקם למחנות עבודה בגרמניה, וחלק ניכר המשיכו לעבוד בסדנות ('שופים') שייצרו בשביל הצבא הגרמני. בתקופה ההיא אימץ לו מ' את הקונצפציה של 'עבודה כדרך להצלה'.

לאחר הגירושים הראשונים, הוקמה באיזור זגלמביה מחתרת בידי תנועות הנוער החלוציות, המחותרת, שפעלה למען הגנה והצלה, ראתה במ' משתף-פעולה, ויצרה גרעין התנגדות למדיניותו. מ', שראה בפעולות המחותרת סכנה לקיום קהילות זגלמביה, הסגיר שנים מפעיליה, ליפץ מינץ וצבי דונסקי, לידי הגרמנים (אביב 1943). גם קבוצת מחותרת אחרת שנחשדה בפעילות קומוניסטית, הוסגרה בידי מ' לידי הגרמנים, ושמונה מאנשיה הוצאו להורג (אפריל 1943). המחותרת הוציאה על מ' פסק דין מוות. התנגשות נוספת בין פעילי תנועות הנוער ובין מ' אירעה על רקע נסיון ההצלה באמצעות דרכונים דרום אמריקניים. מ' ראה סכנה בקשרים עם שווייץ וביקש להשתלט עליהם. ב-21 ביוני 1943, בלי כול התראה מוקדמת, נשלחו מ' וכמה מעוזריו הבכירים לאושוויץ. יש סבורים כי הדבר היה קשור לפרשת הדרכונים, שבאותה עת היו מעורבים בה מאות רבות מתושבי זגלמביה. סמוך לגירושו של מ' התנהל עוד גירוש המונים בבנדין וסוסנוביץ, וב-1 באוגוסט 1943 החל החיסול הסופי של גטאות זגלמביה.